

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI

T.USMONXO‘JAYEV, M.TOIROVA,
X.SAGDIYEV, T.SHARIPOV

KICKINTOYLARGA 200 TA HARAKATLI O‘YINLAR

Toshkent
“Yangi asr avlodi”
2009

Taqdim etilayotgan ushbu qo‘llanma maktabgacha hamda boshlang‘ich ta‘lim muassasalari uchun harakatli o‘yinlardan iborat. Albatta, bu o‘yinlar ermak uchun o‘ynalmaydi.

Chunki bu zukko xalqimizning asrlar mobaynida jamlagan ma‘naviy javohirlari majmuasidir. O‘zbek elining donishmandligini qarangki, har bir o‘yin avvalo sodda, aqlni peshlaydigan, qiziqarli tuzilgan bo‘lib, uning mag‘zida milliylik, mehr-oqibat, jasorat, mardlik, vatanparvarlik tuyg‘ulari singdirilgan. Ta‘lim va tarbiyaning bunday uyg‘unligi yetuk insonni tarbiyalash uchun dasturulamal vazifasini o‘taydi.

MUALLIFLAR:

T.Usmonxo‘jayev – Pedagogika fanlari doktori,
professor, I darajali «Sog‘lom
avlod uchun» ordeni sohibi

M.Toirova – biologiya fanlari nomzodi, katta ilmiy xodim,
O‘zbekiston Respublikasi xalq ta‘limi a‘lochisi

X.Sagdiyev – Katta ilmiy xodim, bolalar
sporti bo‘yicha mutaxassis

T.Sharipov – Navoiy viloyati RKTQTMOI
ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha prorektor

TAQRIZCHILAR:

R. Salomov – Pedagogika fanlari doktori
F. Turdiyev – Pedagogika fanlari nomzodi

ISBN 978-9943-08-143-7

© T.Usmonxo‘jayev, M.Toirova, X.Sagdiyev, T.Sharipov
«Kichintoylarga 200 ta harakatli o‘yinlar». «Yangi asr avlodi», 2009-yil.

KIRISH

Bolalar uchun xonada yoki sayr qilish chog'ida o'tkaziladigan harakatli o'yinlar va mashqlar ularning harakat faoliyatini oshiradi, o'rganib-o'zlashtirganlarini mustahkamlashga zamin yaratadi va eng muhimi, tarbiyalanuvchilar sog'ligini yaxshilaydi.

Harakatli o'yinlar va mashqlarga avvaliga bolalarning bir qismi jalb qilinadi. Ularda barcha bolalar ishtirok etishga intilishlari kerak. Sayrda harakatli o'yinlar va mashqlarni o'tkazishga tayyorlanish unchalik murakkab emas. Buning uchun bolalar kerakli asbob-anjomlar olib chiqishadi – bir necha to'p, tayoqcha – kegli, arqonchalar shular jumlasidandir. Zarur holatda o'yinlar yoki estafeta o'yinlarini o'tkazish uchun maydonchada gimnastik o'rindiqlar ham o'rnatish mumkin (kvadrat holatda, ketma-ket yoki parallel shaklda).

Havo iliq paytlarda o'yin va mashqlarni sayrning boshi yoki oxirida o'tkazsa bo'ladi. Salqin kunlarda esa aynan sayr oxirida, ya'ni o'yinlar va mashqlardan so'ng o'tkazish lozim. Chunki tanasi qizigan bolalar darrov ichkariga kirishi zarur.

Dastavval mavzusiz o'yin yoki estafeta o'tkaziladi (oddiy yugurish estafetalari). Bolalar ko'nikmasi hosil qilinishi uchun uni 3-4 marta qaytarish kerak. Tarbiyachi qonun-qoidalarning aniq bajarilishini kuzatib boradi: vaqtdan oldin yugurib ketmaslik, keglini barvaqt urib yuborganda qaytib joyiga qo'yish va h.k.

Sog'ligi tufayli mashg'ulotdan vaqtinchalik ozod etilgan bolalar tarbiyachi tomonidan yordamchi yoki hakam sifatida jalb qilinishi mumkin. So'ngra bolalarga tanish bo'lgan

asosiy harakat faoliyatiga oid mashqlarni bajarish taklif etiladi: gimnastik o'rindiqqa chiqish va undan tushish, gimnastik o'rindiqdan yurish, sakrash va h.k. Zarur chog'larda tarbiyachi yordam tarzida alohida ko'rsatmalar berishi kerak.

Shunday qilib, bolalar zalda o'tkaziladigan jismoniy tarbiya mashg'ulotlaridagi harakatlarni o'rganishadi, ularni sayr davomidagi o'yinlar va mashqlar bilan mustahkamlashadi.

Keyinchalik bu harakatlar estafeta va o'yinlar paytida bajariladi. Asosiy harakat faoliyatiga oid mashqlar 3-4 marta qaytarilgandan so'ng tarbiyachi harakatli o'yinlarini tashkil qiladi. Bolalar faol harakatlanishi uchun o'yinlar mazmuni yugurish, sakrash, uloqtirish va boshqa harakatlarga mos ravishda tanlangan.

Asosiy harakatlanish mashqlari va o'yinlar paytida bolalar sayr uchun mo'ljallangan kiyim kiyishadi, shu bois tarbiyachi ularning juda isib ketmasligi, terlamasligini nazorat qilishi zarur. O'yinda bolalar ancha faol harakat ko'rsatsa, qaytarishlar orasidagi tanaffusni biroz uzaytirish ham mumkin, ya'ni bu orada bolalar yo'l qo'ygan xatolarni muhokama qilishi mumkin bo'ladi. Ob-havo qulay bo'lgan kunlari bolalar faolligini oshirish uchun yaxshi imkoniyat tug'iladi. Buning uchun keng va katta bo'lgan maydonni tanlash, qaytarishlar orasidagi vaqtni qisqartirish zarur.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida harakatli o'yinlarni tashkil qilish va bolalarga o'rgatishda quyidagi qoidalarga alohida e'tibor berish lozim:

- yugurish, sakrash, uloqtirish, irg'itish, ushlab olish, muvozanatni saqlash va shu kabi jismoniy harakatlarni tartibli bajarish;

- sabr-chidamga o'rgatish;

- o'yinga ruhiy jihatdan tayyorlash;

- o'z-o'zini tutish va o'ziga bo'lgan ishonchni tarbiyalash;

- qat'iyatlilik ko'nikmalarini hosil qilish;

- fikr-mushohadaga o'rgatish;

- topqirlik ko'nikmalarini shakllantirish;
- hozirjavob bo'lishga tayyorlash;
- o'yinlarni bolalar bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil qilishga yo'naltirish;
- har bir o'yinning pedagogik jihatlarini nazardan qochirmaslik;
- ushbu jarayonda bolalarning jismoniy tayyorgarligi va yosh xususiyatlariga e'tibor berish;
- birdamlik va hamdardlik xususiyatini shakllantirish.

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilari bu ko'rsatmalardan to'g'ri va o'z o'rnida foydalanishsa – maqsadga muvofiq bo'lardi.

HARAKATLI O‘YINLARNI TANLAB OLISH VA O‘TKAZISH QOIDALARI

Harakatli o‘yinlarni tanlab olishda tarbiyachi bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi hamda jismoniy mashqlarni mos ravishda belgilay olishi kerak. Bola 7 yoshga yetib, maktabga qadam qo‘yganda uning tayyorgarlik darajasini hisobga olish zarur. Masalan, sakrash o‘yinlari o‘tkazishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Avvalo bolani sakrash usullariga, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlariga o‘rgatish lozim. Albatta, bog‘cha bolalarining harakat ko‘nikmasi va malakasini rivojlantirish harakat uslubini chuqurroq o‘rgatishda emas. Masalan, bolalar uzunlikka yugurib kelib, sakrashga o‘rgatiladigan bo‘lsa, avval ularni sakrash oldidan birdaniga to‘xtab qolmaslikka, yugurishni sekinlashtirmaslikka, sakrashdan oldin bir oyoqda depsinib, ikkala oyoq bilan yumshoq tushishga o‘rgatish lozim. Faqat shundan so‘ng sakrash o‘yinlariga o‘tilsa bo‘ladi. Chunki bu kabi o‘yinlar tufayli bolalarda sakrash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va malakalarni hosil qilish mumkin. Bundan tashqari, bunday harakatli o‘yinlar chaqqonlik, jasurlik kabi jismoniy xususiyatlarni ham rivojlantiradi.

Harakatli o‘yinlarni tanlab olishda, eng avvalo, tarbiyachi kitob va qo‘llanmalarda berilgan o‘yinlarning jismoniy va ruhiy ta‘siri jihatlarini bilishi kerak. Yana shuni unutmash kerakki, o‘yin vazifasi qo‘yilganda faqat harakatlarga mos bo‘lishi shart emas, balki harakatli o‘yinlar yordamida bolalar ruhiyatida bir-biriga yordamlashish, qo‘llab-quvvatlash xislatlarini tarbiyalashi lozim. Buning uchun «Qoch, bolam, sor keldi», «Pir-r etdi»,

«Ikki yaxob», «Mushuk keldi» va boshqa o'yinlardan foydalansa bo'ladi.

Maktabda tayyorlov guruhlari, bog'cha yoshidagi bolalarga harakatli o'yinlarni tanlab olishda ularning qiziqishini hisobga olish zarur. Bu yoshdagi bolalarni o'yinlardagi bo'ri, qo'zi, sichqon, mushuk qiyofasi, surati, nimalar qilishi qiziqitirmaydi. Aksincha ularning xatti-harakati, masalan, mushukning chaqqonlik bilan sichqonni ushlab olishi qiziqtiradi. O'yinlarda harakatlar murakkablashib boradi. Masalan, «Bo'rilar zovurda» o'yinida bolalar yugurib kelib, to'xtab qolishi, so'ngra sakrab, chaqqonlik bilan bo'rilarga tutqich bermasdan zovurdan o'tib ketishi kerak. Bu yoshdagi bolalar uchun ikki tomon bo'lib o'ynash, qarama-qarshilikning mavjud bo'lishi ko'proq qiziqarlidir. Masalan, «Ikki yaxob» o'yinida bir tomon – «yaxob»lar bolalarni «yaxlatib» qo'yishga intiladi va boshqa tomon «yaxlatilib» qolishdan qochishga harakat qiladilar

Bog'cha bolalari bilan turli estafetalarni uyushgan holatda o'tkazish oson emas. O'yin-estafetani o'tkazish bir qaraganda oson tuyuladi, lekin bolalar o'yinlarini kuzatish natijasi shularni ko'rsatadiki, bunaqangi o'yinlar bolalar uchun hech qanday tushuncha bermaydi. Oqibatda ular bolalarda tartibning buzilishiga, sabrsizlik, betoqatlik, xunob bo'lishlik, bir-birini turtish, asabiylikka olib kelishi mumkin. O'yinda yutqazgan hamda g'olib chiqqan guruh bolalarini o'yin tugagandan keyin tinchlantirish juda murakkab kechadi.

Maktabgacha tayyorlov guruhidagi bolalar tarbiya talab bo'lgani uchun ham ularda sezgirlik, tez yugurish, chaqqonlik bilan narsalarni uzatish, olib berish kabi ko'nikmalar hali hosil bo'lmaganligi hamda guruh oldida mas'uliyat hissi shakllanmaganligi, bir xatti-harakatni aniq baholay bilmasligi, boshqalarning harakatini ham yaxshi tushuna olmasligi kuzatiladi. Bu fazilatlar va jismoniy sifatlar yetishmaganligi uchun ham ularni tarbiyalash lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning hozircha o'zini yaxshi tuta bilmasligini e'tiborga olib, guruhlarini ikki jamoaga emas, balki 4-5 ryuphlapra ajratib olish zarur. Bu guruhlar ketma-ket holatda turmay, bir-birini yaxshi ko'rib turishi uchun o'tirib olishi ham mumkin. Chunki navbati bilan startga chiqish tartibini saqlab turadilar. Bunday o'yinlarda bolalar bir-birini kuzatadi, har bir guruhdan bitta ishtirokchi tezlikda, chaqqonlikda, aniq nishonga otishda mahoratini ko'rsatadi. G'olib chiqqan o'yinchi o'z jamoasiga ochko keltiradi. O'yin tugagandan so'ng to'plangan ochkolar hisoblab ko'riladi. Eng ko'p ochko to'plagan jamoa g'olib deb topiladi.

O'yinni tashkil etishda barcha shart-sharoitlar to'g'ri hisobga olinsa, uning tarbiyaviy ahamiyati oshib boradi. Buning uchun o'yin paytida bo'ladigan chiziq, chegaralar masofalari, kerakli o'yin ashyolari: koptok, bayroqcha kabilar taqsimlab berilishi lozim. Keyinchalik esa bolalarni o'z-o'ziga xizmat qilishga odatlantirish kerak. Ko'pincha tarbiyachi bu tashkiliy ishlarni bolalardan biri yoki ikkisi ga navbatchi sifatida topshiriq berib o'rgatadi, shunda har safar navbatchi almashtirib turiladi.

Tarbiyachi o'yin o'tkazishdan oldin uni qanday tushuntirishni o'ylab ko'rishi kerak. Tushuntirish juda qisqa, aniq, lo'nda bo'lishi kerak. O'yin mazmuni, qoidalarini tushuntirishda mayda gaplardan xoli bo'lish zarur. Undan keyin o'yinchilardan kim qaysi yerda turishini aytib o'tish kerak.

Bolalarga tanish o'yinni o'tkazishda har gal to'liq tushuntirish shart emas, ammo o'yin qoidasini tarbiyachining o'zi ta'kidlab o'tishi zarur. O'yin qoidasini bajarishda tez-tez xatoga yo'l qo'ygan bolani ko'rsatib o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi. O'yin o'tkazilayotgan vaqtda tarbiyachi faqatgina kuzatuvchi bo'lib qolmasligi kerak. O'yinni shunday o'tkazish kerakki, bolalar undan quvonib, qanoat hosil qilib, murakkab qoidalarni o'rganib olishsin. Tarbiyachi o'yin davomida qatnashuvchilarni kuzatib,

alohida bolalarga e'tibor berib, gohida rag'batlantirib, gohida qoida buzganlarga tanbeh berib, rahbarlik qilishi kerak.

Ba'zi tarbiyachilar ayrim qoidabuzarliklarga e'tibor bermaydilar. Faqat belgilangan paytdagina hushtak chalinishi kerak, tarbiyachi ko'rinib turgan xatolarni unutmasligi kerak, ya'ni bu xatolarni ko'rsatish bolalarda irodani, tartibni tarbiyalaydi. Ularni ortiqcha xatti-harakatlardan saqlaydi, bardoshli va intizomli bo'lishdek muhim sifatni yuzaga keltiradi. O'yin jarayonida bolalarni darhol to'xtashga ham o'rgatish zarur. Shunday umumiy qoidaga o'rganish lozimki, xohlagan o'yin paytida belgi yoki hushtakka bolalar tezda to'xtab qolsin (chapak, «to'xta» yoki «o'yindan to'xtang» so'ziga). Shundan so'ng tarbiyachining gapiga, tushuntirishiga qat'iy rioya qilish kerak. Lekin o'yinni ko'p to'xtatmaslik kerak. Chunki o'yinda bolalar hayajonda bo'lishini unutmaslik lozim. Tarbiyachi o'yinni o'tkazish chegaralariga ham diqqat qilishi kerak. Bu ayniqsa, juda mas'uliyatli payt. Chunki o'yinning zavq bilan o'ynalishida vaqtga kam e'tibor beriladi. Masalan, gimnastika mashqlariga qaraganda, o'yin vaqtini belgilash murakkabroq bo'ladi. Bolalardan «Charchab qoldinglarmi?» deb so'rash mumkin emas, zavqlanib, qiziqib o'ynayotgan bolalarga bu ta'sir qilishi mumkin.

Shu bois tarbiyachi bolalarning charchaganligiga, tashqi ko'rinishiga (tez-tez nafas olishi, yuzining qizarib ketishi), xulqiga (tez-tez qoida buzishlar, qo'pollik, lanjlik) e'tibor berishi va o'z vaqtida o'yinni to'xtatishi lozim. O'yin har xil tugallanishi mumkin. 6-7 yoshli bolalarni o'yinning o'zigina emas, balki natijasi ham qiziqtiradi. Shu bois, hap bir o'tkazilgan o'yindan keyin uning natijasini tahlil qilish lozim. O'yinda qaysi bir o'quvchi chaqqonlik, epchillik mahoratini ko'rsatgani, do'stona qo'llab o'ynagani, qoidaga rioya qilmaganligi to'g'risida aytib o'tish lozim. Har bir o'yin natijasini tarbiyachi o'ziga xos ravishda tushuntirishi, bolalar uchun chiroyli tahlil qilib berishi kerak.

HARAKATLI O‘YINLARNI BOLALAR YOSHIGA MOS HOLDA O‘TKAZISH

Uch yashar bolalarning bilim doirasi tor bo‘ladi, diqqati doimo chalg‘ib turadi. Shuning uchun bolalarga oddiy va ular oson tushunadigan o‘yinlarni o‘rgatish kerak. Bunday o‘yinlarda qush va hayvonlar yoki ularning rasmlari, o‘yinchoqlar, ertaklardan foydalanilsa yaxshi bo‘ladi. Bu o‘yinlar, albatta, mazmunli va ibratli bo‘lishi shart.

Bu yoshdagi bolalarni o‘yinlarga o‘rgatishda mashqlar katta ahamiyatga ega. Bunday o‘yinlarda mazmun bo‘lmaydi. Ularga oddiy topshiriqlar, masalan, bayroqni olib kelish, qo‘ng‘iroqchani jiringlatish, koptokka yetib olish kabi topshiriqlar beradilar. Harakatlar esa (yurish, yugurish va boshqalar) bolalarga tanish hamda qiynalmasdan bajaradigan bo‘lishi lozim.

Mazmuni bolalarga tanish bo‘lgan va harakatlarga singdirib yuborilgan o‘yinlarni kichkintoylar juda qiziqib o‘ynaydilar. Bu esa kichkintoylarning harakat qobiliyatini rivojlantirish, ularni ochiq joyda to‘g‘ri yurishga o‘rgatishda katta ahamiyatga ega bo‘ladi, faollik va mustaqillikni tarbiyalashga yordam beradi.

To‘rt yashar bolalar bilim doirasining kengayishi va harakatida tajribalar ortishi bilan harakatli o‘yinlarning mazmuni ham xilma-xil bo‘la boradi. Qush va hayvonlar harakatiga, transport turlariga, turli narsalarga taqlid qilib, bajarilgan harakatlar o‘yinlarning asosiy mazmunini tashkil etadi. O‘yinlarda bolalarga buyumlarni tanish, shaklini (kub, doira, kvadrat shaklini) eslab qolish bilan bog‘liq bo‘lgan, topshiriqlar, ranglarni ajratish, tovushlarni farq qilish kabi topshiriqlar bera boshlash kerak.

Ko‘pchilik harakatli o‘yinlar mazmunini kengaytirish va shartli vazifalar qo‘yish lozim.

Bu yoshda harakatlarni rivojlantirish uchun qo‘yiladigan o‘yin shartlari bilan bolalarning idrok etishida farq bo‘ladi. Asta-sekin bolaning vazifani bajarishga munosabati

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/1542> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/1542> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/1542>